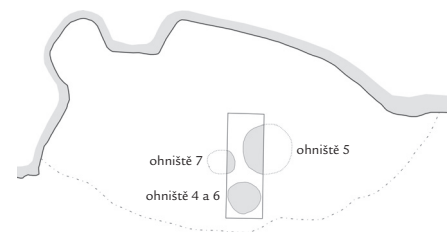

Mezolitická ohniště z Českého ráje a jižních Čech

Mezolitická ohniště představují důležitý objekt archeologického výzkumu. v minulosti byla centrem sídliště, kolem ohniště se koncentrovala většina činnosti pravěkých komunit, takže v jejich okolí nalézáme nejdůležitější archeologické situace.

■ Petr ŠÍDA

Katedry archeologie ZČU Plzeň
a UHK Hradec Králové

1. Úvod

Zároveň jde o situaci z mnoha důvodů vhodnou pro datování a budování absolutní chronologie. Oheň v ohništi hořel právě v době obývání lokality pravěkou komunitou, a proto spálené zbytky z ohniště představují lepší datovací materiál, než například uhlíky z vrstvy, u kterých vztah k osídlení není jasný. Zároveň ohniště poskytuje dostatečné množství datovacího materiálu. Bohužel na většině mezolitických sídlišť pod širým nebem relikty všech objektů včetně ohniště zanikly v důsledku orby. Známe je tak takřka výhradně z pískovcových převisů. Následující článek přináší informace o nově i staronově objevených mezolitických ohništích z prostoru Českého ráje a jižních

Čech. Výzkum v Českém ráji navazuje na dlouhodobě probíhající výzkum J. A. Svobody v Českosaském Švýcarsku a Polomených horách (Svoboda 2003). Jeho cílem je doplnění informací na srovnatelnou úroveň pro umožnění komparace.

První mezolitická ohniště byla ve studovaných regionech objevena v posledních patnácti letech. První nálezy pochází z Abri pod Pradědem, kde bylo v roce 1995 objeveno V. Vokolem několik mezolitických ohnišť. v roce 1996 bylo úzkou sondou prozkoumáno souvrství starého mezolitu pod Hlavatou skálou. I zde V. Vokolek našel ohniště v superpozici s dalšími objekty. Ve stejném roce zkoumal V. Vokolek i abri pod Těhčíkovou skálou. v roce 2005 byla zkoumána situace v Kristově jeskyni, která byla na ohniště velmi bohatá. v roce 2003 až 2007 byl proveden revizní výzkum Babí pece. Při revizním výzkumu nebylo ohniště zachyceno, zkoumaná situace ale indikovala existenci ohniště v blízkosti v prostoru zkoumaném v roce 1936. Při revizi staré plánové dokumentace se ukázalo, že starý výzkum zachytil a zdokumentoval mezolitická ohniště. Jedná se patrně o vůbec první zachycené mezolitická ohniště v Čechách.

V roce 2006 bylo překvapivě objeveno mezolitické ohniště i na lokalitě pod

otevřeným nebem u zaniklého jezera Švarcenberk v jižních Čechách. Toto ohniště je velmi zvláštní a zcela se vymyká situacím známým z prostředí pískovcového pseudokrasu.

2. Abri pod Pradědem

Při výzkumu abri pod Pradědem v roce 1995 bylo objeveno několik mezolitických ohnišť i s jamkami v jejich okolí plnicích centrální funkci, během druhé sezóny v roce 1997 pak bylo zkoumáno velké ohniště vyložené kameny umístěné na okraji obydlené plochy (analogií mu jsou tzv. varná ohniště v převisích Šídelník III, Stará Skála, Pod zubem a Okrouhlík II: Svoboda 2003, 94). Dvě z ohnišť byla datována k letům 7600 a 6100 BC

3. Abri pod Hlavatou skálou

V roce 1996 bylo úzkou sondou prořazeno souvrství starého mezolitu pod Hlavatou skálou. Ve svrchní části souvrství se nachází ohniště. Pod horizontem ohniště leží objekt vymezený na okrajích kůlovými jamkami, který pravděpodobně představuje zbytek po obydlí (Vokolek 1998, přístřešek opřený o skálu, obdobný objekt je znám z lokality Heřmánky I: Svoboda 2003, 172-176). Ohniště bylo datováno do intervalu 7600 - 7480 BC (Šída - Prostředník 2006). Při výzkumu bohužel nebyl sediment proséván a výzkum probíhal velmi rychle, takže z celé situace byl získán jediný úštěp.

4. Abri pod Těhčíkovou skálou

V roce 2006 provedl V. Vokolek také revizní v Abri pod Těhčíkovou skálou. Ani zde nenalezl žádné mezolitické artefakty, ale na dně výkopu z roku 1907 zjistil pozůstatky nedatovaného ohniště. Další ohniště se evidentně nachází ve větší hloubce pod horizontem suťového osypu. Bylo pozorováno jako stopy po opálení a očazení na skalní stěně (Vokolek 2001).

■ Obr. 9 Kristova jeskyně (k. ú. Bělá u Turnova, okr. Semily). Plán rozmístění ohnišť v jeskyni.

■ Obr. 8 Kristova jeskyně (k. ú. Bělá u Turnova, okr. Semily). Východní profil sondou s ohništi 4, 5 a 6.

■ Obr. 1 Kristova jeskyně (k. ú. Bělá u Turnova, okr. Semily). Ohniště číslo 4 před výzkumem.

■ Obr. 2 Kristova jeskyně (k. ú. Bělá u Turnova, okr. Semily). Ohniště číslo 4 v průběhu výzkumu, ve spodní úrovni je patrné ohniště číslo 6.

■ Obr. 4 Kristova jeskyně (k. ú. Bělá u Turnova, okr. Semily). Ohniště číslo 5 v průběhu výzkumu.

■ Obr. 6, 7 Kristova jeskyně (k. ú. Bělá u Turnova, okr. Semily). Ohniště číslo 7 před vybráním a po vybrání.

■ Obr. 5 Kristova jeskyně (k. ú. Bělá u Turnova, okr. Semily). Ohniště číslo 6 po očištění.

■ Obr. 3 Kristova jeskyně (k. ú. Bělá u Turnova, okr. Semily). Ohniště číslo 4 v průběhu výzkumu, ve spodní úrovni je patrné ohniště číslo 6.

5. Kristova jeskyně

Zatím nejlépe prozkoumanou situací je superpozice několika složitě provedených ohnišť v Kristově jeskyni zkoumaných v roce 2005. Na ploše pouhých 3 m² se zde nachází 4 ohniště datovaná do mezolitu. Kromě jednoho se jedná o složitě konstruovaná velká ohniště s kamenným vyložením. Nejvýše se nachází ohniště číslo 4. Bylo situováno ke hraně okapu jeskyně. Upraveno bylo jednodušeji jako jáma zahloubená do písku s pískovcovými kameny okolo. Níže se nacházelo ohniště číslo 5. To bylo zasunuto hlouběji do jeskyně a má dvě úrovně. Spodní horizont uhlíků se nachází přímo na podložním písku a částečně na přepálených pískovcových plotnách. Tento horizont obsahuje velké množství spálených oříšků lísky. Nad tímto horizontem se nacházela vrstva spálených pískovcových ploten, a na ní druhá uhlíková poloha, rozlohou již menšího rozsahu. Stratigraficky následující je ohniště číslo 6, které se nachází přímo pod ohništěm číslo 4. Mělo průměr více jak 1 m a bylo celé vyloženo pískovcovými kameny. Analogické ohniště známe z Abri pod Pradědem i z výzkumů J. Svobody (viz výše, Svoboda 2003). Nejníže se nacházelo ohniště číslo 7, to bylo umístěno na dně zahloubené jámy a bylo částečně vyloženo pískovcovými kameny. Všechna oh-

niště souvisí s vařením, což dokládá i velké množství objevených kostí v jejich okolí. Jedno z ohnišť bylo doslova vyplněno zuhelnatělými skořápkami lískových oříšků. Všechna ohniště jsou datována do rozmezí let 5700 – 6400 BC (obr. 1-9).

6. Babí pec

Při revizním výzkumu jeskyně v roce 2003 a 2007 jsme prozkoumali část souvrství, která byla výrazně zbarvena do červena přepáleným pískem (obr. 10). I kamenná industrie vykazuje vysoký podíl přepálených artefaktů. Proto jsme přistoupili k revizi nálezové dokumentace. Ta se dochovala v publikované podobě v práci J. Filipa (1947, 24, 212). Překvapivě se ukázalo, že původní plán ukazuje objekty a půdorys mezolitické stanice (obr. 11). Pravděpodobně se tak jedná o vůbec první zachycenou mezolitickou strukturu sídliště u nás (výzkum byl proveden v roce 1936). Mezolitu můžeme přiřadit 6 z celkových 11 struktur nalezených při výzkumu jeskyně. Ostatní objekty náleží eneolitu a středověku. k mezolitickým objektům se dochovaly následující popisy (Filip 1947, 212):

1. objekt I – ohniště v hloubce 45-58 cm pod úrovní s opálenými pískovcovými kameny;

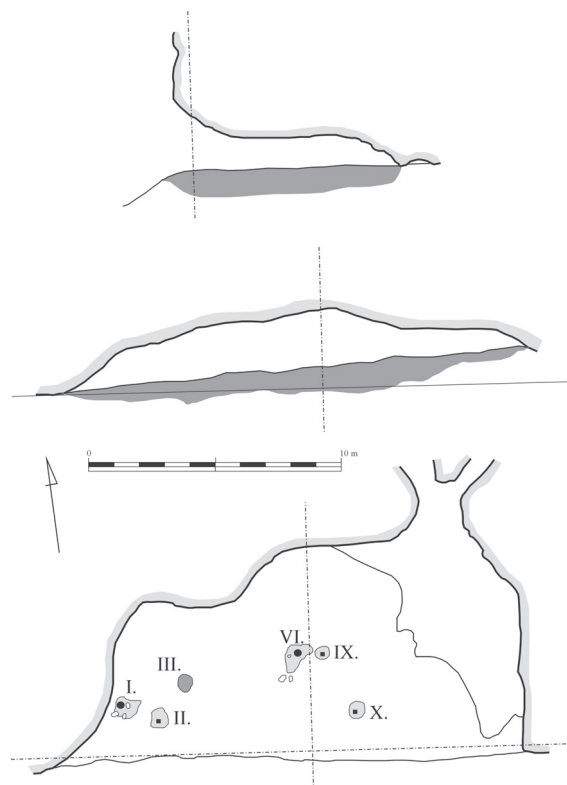

■ Obr. 10 Babí pec (k. ú. Loktuše). Detail dochovaného bloku sedimentů s výrazným probarvením od přepáleného písku.

2. objekt II – ohniště v obdobné hloubce jako I;
3. objekt III – kotlovitá jamka v hloubce 65-100 cm, naplněná popelem a uhlíky;
4. objekt VI – ohniště v hloubce 100 cm s 3 opálenými pískovcovými kameny;
5. objekt IX – ohniště v hloubce 60 cm;
6. objekt X – ohniště v hloubce 80 cm.

■ Obr. 12 Švarcenberk 7 (k. ú. Ponědražka). Ohniště před výzkumem.

■ Obr. 11 Babí pec (k. ú. Loktuše). Plán jeskyně s objekty podle J. Filipa (1947). Legenda: řezy: tmavě šedé plochy – prozkoumaná výplň; plán: světle šedé – ohniště, tmavě šedé – jáma s popelovitou výplní, černý kruh – ohniště s kamenným vyložením, černý čtverec – ohniště bez kamenného vyložení.

■ Obr. 13-16 Švarcenberk 7 (k. ú. Ponědrážka). Průběh výzkumu ohniště.

Zachyceny jsou tři výškové úrovně mezolitických ohnišť a jam. Objekty jsou seskupeny kolem dvou hlavních ohnišť vyložených kameny. Naše sonda zachytíla okolí ohniště číslo I a II.

7. Švarcenberk, lokalita číslo 7

Při výzkumu lokality pod širým nebem Ponědrážka 7 na břehu zaniklého jezera Švarcenberk bylo objeveno zvláštní mezolitické ohniště. Dochovalo se díky zvláštní konstelaci podmínek. Ve středověku byla poloha daleko od vesnice a nebyla orána, v novověku byl na místě bývalého jezera založen rybník, který svoji vzdutou hladinou lokalitu zatopil. Lokalita se opět vynořila až počátkem 20. století a nebyla již nikdy rozorána. Ohniště se nachází v jižní části poloostrova vybíhajícího do dnešního rybníka. v těsné blízkosti byla zkoumána situace bohatá na mezolitické zahloubené objekty i štípanou industrii (Šída – Chvojka Pokorný v tisku 2009). Samotné ohniště o velikosti 0,5 m je umístěno v zahloubené jámě o průměru přibližně 2 m na jejím severozápadním okraji. Skládá se ze tří vrstev vypáleného jílu prostrádaných vrstvami zahliněného písku a uhlíků. Ve zbývajícím objemu objektu se opakuje složitá stratigrafie skládající se z bloků vypáleného jílu, vrstviček uhlíků a zahliněného písku. Další analogické objekty byly zachyceny na odkrytém řezu průkopu pro elektrické vedení.

Objekt interpretujeme jako pozůstatek varné jámy, která sloužila k přípravě potravin. Jáma byla nejdříve rozpálena ohněm, po jeho vyhoření byly do jámy umístěny potraviny (patrně maso) a ty následně byly zakryty jílem. Po vychladnutí byla situace vybrána a rozbité jílové čocky byly následně ponechány ve výplni. Zkoumaná situace ohniště může představovat situaci nevyzvednuté vsádky se spálenou výplní (obr. 12-16).

8. Závěr

V posledních 15 letech především díky výzkumům v pseudokrasu narůstá množství prozkoumaných a datovaných mezolitických ohnišť. Takřka vždy se jedná o stratigraficky složitou situaci, které kladou vy-

soké nároky na metodiku výzkumu. Není možné je zkoumat „běžnými“ metodami, je nutné prosévat, odbírat veškeré ekofakty a datovat pomocí radiokarbonové metody. Výzkum takových situací by neměl být prováděn bez rozmyslu. Zároveň ale na něj nemůžeme rezignovat. Zkušenosti z posledních let totiž ukazují, že ani pseudokrasová abri v chráněných oblastech nejsou neohroženými lokalitami. Sice je většinou neohrožuje stavební činnost, jsou ale silně ohroženy mnoha dalšími aktivitami ať už se jedná o činnost trampů, detektorářů, ale i přirozených faktorů, jako je eroze či činnost zvířat.

Literatura

- Filip J. 1947: Dějinné počátky Českého ráje. Praha.
 Svoboda, J. A. ed. 2003: Mezolit severních Čech. Komplexní výzkum skalních převisů na Českolipsku a Děčínsku 1978-2003. Dolnověstonické studie 9. Brno.
 Šída, P. – Prostředník, J. 2006: Mezolit pod Hlavatou skálou v Českém ráji (k. ú. Hrubá Skála, okr. Semily). In: S. Vencel – J. Sigl – R. Sedláček edd., Vita Archaeologica, Hradec Králové – Pardubice, 207-228.
 Šída, P. – Chvojka, O. – Pokorný, P. v tisku 2009: Výsledky první etapy výzkumu mezolitické lokality Švarcenberk 7 u Ponědrážky (okr. Jindřichův Hradec), AVJČ.
 Vokolek, V. 1998: Eneolitické nálezy u „Hlavaté skály“, k. ú. Hrubá skála. In: Otázky neolitu a eneolitu našich zemí, Turnov – Hradec Králové, 113-122.
 – 2001: Výzkum abri pod Těhnikovou skálou v Borku pod Troskami. In: Pojizerský sborník 4/1999, Praha, 47-52.

Summary

Mesolithic hearths from Český ráj and south Bohemia

First mesolithic hearths were in both regions found during last 15 years. First of them were excavated in Abri pod Pradědem, where in 1995 V. Vokolek excavated few mesolithic hearths. In 1996 were by narrow trench cut hearth in Abri pod Hlavatou skálou. During the same year excavated V. Vokolek also Abri pod Těhnikovou skálou. During year 2005 was excavated situation in Kristova jeskyně, which was very rich on hearths. During years 2003 and 2007 were made revision excavations in Babí pec cave. During revision of old documentation of excavations of 1936 were new facts discovered. Hearths discovered in 1936 were newly interpreted like mesolithic. These are probably the oldest excavated in Czech republic. In year 2006 were discovered new mesolithic hearth on openair site near deserted lake Švarcenberk in south Bohemia.

Tento příspěvek vznikl za podpory výzkumného záměru „Opomíjená archeologie“ Katedry archeologie FF ZČU v Plzni (MSM 4977751314).